

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Kyrkor i trä

Karlsson, Lennart

Fornvännen 1982, s. [65]-66

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1982_065

Ingår i: samla.raa.se

Kongresser och utställningar

Kyrkor i trä

I Harburg, en förort till Hamburg, finns en liten välordnad institution, Helms-Museum eller Hamburgisches Museum für Vor- und Frühgeschichte. Samlingarna är anspråkslösa, men med hjälp av kopior, modeller och rekonstruktioner har man byggt upp en intressant och i flera avseenden förebildlig basutställning, som huvudsakligen vänder sig till regionens högstadie- och gymnasieskolor.

Vid sidan av denna ordinarie verksamhet har Helms-Museum skapat en rad värdefulla och internationellt uppmärksammade utställningar, bl. a. en 1978 om "Sachsen und Angelsachsen", och i november öppnades ytterligare en utställning av stort intresse för skandinavisk publik, nämligen "Frühe Holzkirchen im nördlichen Europa". Med norra Europa avses hela området norr om Alperna och öster om Pyrenéerna. Kronologiskt sträcker sig utställningen högt upp i 1700-talet. Utgångsmaterialet är med andra ord omfångsrikt. Ingen skall därför förvänta sig en heltäckande eller ens allmänt sett representativ bild av nordeuropeisk träkyrkoarkitektur. Tyngdpunkten ligger klart och uttalat på skandinaviska res- och liggvirkeskonstruktioner. Den fullt utvecklade norska stavkyrkan beskrivs med rätta som "den absoluten Höhepunkt des Holzkirchenbaus", och ges följdriktigt störst utrymme. Också svenska timmerkyrkor ägnas en smickrande uppmärksamhet, medan de konstruktivt och estetiskt långt intressantare östeuropeiska träkyrkorna i dubbel bemärkelse behandlas ytligt och är endast representerade i turismässigt glättade färgbilder.

Liksom museets permanenta utställning rymmer denna exposé över träkyrkor endast ett fåtal originaldetaljer — från vårt land kommer bl. a. stavkyrkoportalerna från Blom-

skog och Guldrupe. Förövrigt arbetar man med fotografier, teckningar, modeller och kopior. Det finns kopior av Urnesportalen, av Brågarp- och Hørningplankorna, välgjorda modeller av kyrkorna i Hemse, Granhult, Jokkmokk och flera andra. Det finns vidare en lång rad modeller av svåråtkomliga konstruktionsdetaljer, ofta ordnade i pedagogiskt överskådliga och välgenomtänkta serier. Teckningar och fotografier kompletterar på ett utmärkt sätt de plastiska modellerna.

I ett par recensioner i *Fornvännen* har jag haft nöjet att presentera en nyligen påbörjad monografiserie över norska stavkyrkor och glädde mig då speciellt över Bjerknes och Christies strikt sakliga och grafiskt rena teckningar. Flera av dessa återfinnes nu i utställningskatalogen, där kompletterade av en tredje tecknare, P. Pundt, som väl förstått att tillgodogöra sig sina norska läromästares landvinningar, och som mycket åskådligt blottlägger en rad komplicerade konstruktionsdetaljer.

Utställningen är kort sagt vetenskapligt vederhäftig, omfattande och faktaspäckad, ytterst pedagogisk — och måhända en smula tråkig. Det senare beror på att man inte förmått låna in alla de originalföremål man önskat. De perfektionistiskt utförda modellerna och de väl genomarbetade bildserierna saknar naturligt nog originalens höga estetiska kvalitet och charmfulla patina — de vänder sig därför enbart till intellektet. Den svårdefinierade ilning av känslomässig vällust man förnimmer inför Borgunds spånklädda, språngvisa takfall eller inför den snart 1000-åriga Urnesportalen vill inte riktigt infinna sig, när man står vid utställningens konstruktivt korrekta modeller och skalenliga kopior.

Det är strängt taget heller inte nödvän-

digt att besöka utställningen. Katalogen, som är på 644 sidor, täcker väl det utställda materialet och rymmer därtill mycken värdefull information. Den består av tre klart åtskilda delar. Själva katalogavsnittet är på drygt 130 sidor och består enligt förordet av en "Zusammenstellung der im nördlichen Europa bekannten Holzkirchen aus der Frühphase des Christentums". Den gör naturligtvis inte anspråk på att vara fullständig, och det är uppenbart att man haft problem med gränsdragningen, både geografiskt och kronologiskt — så torde det t. ex. vara minst sagt tveksamt om man skall räkna kyrkor från andra hälften av 1700-talet till "die Frühphase des Christentums". Katalogbeskrivningarna är ojämna både kvalitativt och kvantitativt, litteraturhänvisningar och geografiska bestämningar ibland otillåtet slarviga och okunniga — svenska kyrkor anges vanligen efter landskap, men t. ex. Hammarlunda uppges ligga "bei Göteborg" och Gärdserum i "Kalmarlön". Bortsett från detta är förteckningen över tidiga träkyrkor i sig själv av stort värde.

Professor Claus Ahrens, museets direktör och utställningens initiativtagare, svarar för

en fyllig och väl genomarbetad överblick, vilken liksom själva utställningen inleds med ett missionshistoriskt avsnitt. Därefter följer en granskning av dateringsmetoder och av tillgängliga källor. Huvuddelen av den 230 sidor långa genomgången ägnas olika träkyrkotyper och träbyggnadsteknik.

Slutligen rymmer katalogen en rad kortare artiklar av huvudsakligen skandinaviska författare. Bl. a. märks en ytterst värdefull och användbar översikt över stavkyrkoarkitekturens ofta besvärliga nomenklatur. Den omfattar norska, engelska och tyska termer och är sammanställd av Håkon Christie hos Riksantikvaren i Oslo. Från det svenska Riksantikvarieämbetet medverkar Marian Ullén, Erland Lagerlöf, Gustaf Trotzig och under-tecknad med uppsatser om träkyrkor i Växjö stift och Västsverige, om träkyrkoarkeologi på Gotland och om nordisk formtradition.

Lennart Karlsson
Statens historiska museum
Box 5405
S-114 84 Stockholm